

Hemel en aarde

In de serie 'bezieling in poëzie'

22 september 2013

Licht

We steken de Dominicuskaars aan voor elkaar, voor onszelf, voor deze aarde.
Want door uw licht, zien wij licht.

Waar het over gaat

Bezieling in poëzie. Dat is het thema van de najaarsvieringen waarmee we vandaag beginnen. Je laten inspireren door gedichten. Hoe doe je dat? Want wat staat er eigenlijk precies? Wat betekent het? Wat bedoelt de dichter? Kan hij niet wat duidelijker zijn? Vragen waar de dichter zelf wellicht helemaal niet op zit te wachten. Maar wat kun je dan wel met poëzie?

Voor de Kerst vorig jaar deden we met mensen van de HD workshops poëzie. We schreven gedichten, en bij voorlezing kreeg een gedicht voor de luisteraar vaak een andere lading dan waar de schrijver aan gedacht had.

Je leest niet allemaal hetzelfde in een gedicht. In de stilte die valt in de witregels klinken emoties door. Een gedicht kan iets in je aanraken. En in degene die naast je zit, misschien iets anders. Toch is er herkenning. Bezieling, soms. Verbinding. Een oproep. Zonder elk woord te hoeven begrijpen. Zoals muziek kan je raken, juist als je niet iedere noot probeert te traceren.

We lezen vandaag twee dichters die ver van elkaar af lijken te staan. Freek de Jonge en Ida Gerhardt. En we lezen een heel oud gedicht, psalm 113.

Gedichten over grote woorden, want hemel en aarde, dat is het thema bij alle drie deze dichters. Het thema van deze viering.

We beginnen met Freek de Jonge:

Hemel en aarde

Alles is gedaan,
Niets helpt
Doe niets

Overall komt narigheid van
Nergens is vrede
Wees nergens

Iedereen heeft haast
Iedereen is ontevreden
Niemand heeft tijd
Niemand is gelukkig
Wees niemand

Overweging

Psalm 113

1. Alleluia,
Looft, dienaars van de ENE,
looft de naam van de ENE!

2. Zij de naam van de ENE gezegend,
van nu en tot in eeuwigheid!
3. Van waar de zon opdaagt
tot waar hij aankomt
zij geloofd de naam van de ENE.
4. Boven alle volkeren is verheven de ENE,
boven de hemelen zijn glorie.
5. Wie is als de ENE, onze God?-
die zijn zetel zet in den hoge,
6. die diep zich neerbuigt om te zien,-
in de hemelen en op de aarde!
7. Een geringe doet hij opstaan uit het stof,
een arme verheft hij uit het slijk;
8. doet hem zetelen met voornamen,
met de voornamen van zijn gemeenschap!
9. Een vrouw onvruchtbaar voor een huis
geeft hij een zetel:
een verheugde moeder van kinderen!
Alleluia!

Hemel en Aarde. Die twee woordjes doen meteen denken aan het begin van het 'Onze Vader', waarin God wordt aangesproken (of aangeroepen) als: '*Onze Vader die in de hemelen zijt*'. En vrijwel meteen daarna -in de tweede bede- de oproep '*dat Gods wil moet geschieden zoals in de hemel, zo ook op de aarde*'.

En wie denkt er bij hemel-en-aarde ook niet meteen aan de eerste regels van de bijbel: 'Van begin af aan schiep God de hemelen en de aarde'?

De hemel en de aarde zijn in het spraakgebruik van de bijbel niet los van elkaar te denken.

De hemel (of: het meer Hebreeuwse meervoudig enkelvoud 'hemelen'; vergelijk bij ons het woord 'hersenen')... de hemel gaat in de bijbelse poëzie vrijwel altijd voorop, gevolgd door de aarde.

De hemel, ja hemeltje lief, waar denk je dan aan? Vanaf oude tijden tot nu toe –dat zie je op het voetbalveld (bij de aftrap of als er een doelpunt wordt gescoord) is de hemel boven. Al is de aarde nog zo rond, de hemel blijft steeds boven; nog helemaal in overeenstemming met het antieke beeld van het heelal: de aarde een plat vlak en daaromheen dat gewelf als een immense eierschaal -in Genesis 1 'hemel' genoemd- om de aarde en haar bewoners te beveiligen voor de gevaren van buitenaf.

En die hemel.., ook sinds oude tijden, daar gaan we naar toe –tenminste als je gristelijk geleefd hebt. Zo gaf in die oude geloofswereld de hemel een gevoel van geborgenheid en veiligheid. Want o wee, als de sluizen van de hemel worden opengezet... dan gaat alles –als je tenminste niet net op tijd een boot hebt gebouwd- volstrekt ten onder.

Dat woord hemel zelf is een **antiek woord**. In die antieke hemel wonen de goden. Niet alleen 'God' (wat we daar ook onder verstaan...), ook Zeus en Jupiter woonden in de hemel. Op de Olympus. Waarvan de top 95% van de tijd in wolken is gehuld is. Hoog en verborgen dus. Het is duidelijk wat er in deze mythologische beeldtaal gezegd en bedoeld wordt: die hoge hemel is ontoegankelijk voor de aardebewoners. Later –vooral onder invloed van het monotheïsme, zegt Rochus Zuurmond in zijn boek 'In hemelsnaam', ...later werden die goden ook wel 'engelen' genoemd. Zo kwamen de goden dus wat dichterbij.

Bij die **mythologische goden-in-de-hemel** kunnen we ook denken aan maatschappelijke en politieke en economische krachten en invloeden en stelsels waar wij maar moeilijk grip op hebben. Van wat er in die hoge en verborgen hemel gebeurt ervaren wij op de aarde de consequenties. Die hemel kan dus staan voor beveiliging, maar ook voor bedreiging. Dat hangt er maar van af wie van de machten het laatste woord heeft. Want bij de goden weet je nooit waar je aan toe bent. Vandaag besluiten ze dit en morgen weer dat. Je moet bij die hoge verborgen machten dus altijd de vraag stellen: wie of wat denkt het over mij te zeggen

te hebben? En bij zo'n macht dien je altijd de vraag te stellen: Wat is hun visie? Hoe kijken zij vanuit hun 'hoogte' naar de mensen, en vooral naar hen die –zeker bij hen vergeleken- in de laagte zijn? Dat is -ik beseft het- allemaal antieke taal uit een mythologische wereld. Ook wij hanteren die antieke taal nog steeds: bijv. als we zeggen dat de zon op- of 'ondergaat' en als 'de maan aan de hemel staat' of als ons iets 'boven het hoofd hangt'.

Dat bedoelen we allemaal niet letterlijk zo. Maar door het poëtisch en beeldend te zeggen komt iets dichterbij. En kan er ineens iets doorbreken. Die antieke taal is beeldende taal.

Maar je kunt óók zeggen **poëtische taal**. Want in poëtische taal worden vaak abstracte zaken in concrete beelden gezegd. 'Alle bijbelschrijvers zijn dichters' zei Willem Barnard. Zo las hij niet alleen de psalmen maar ook de profeten en de apostelgeschriften als dichtelijke taal. In die beeldend-poëtische taal kunnen woorden ineens heel dichtbij je komen. Zó dichtbij die woorden je ontroeren en treffen en raken.

Dat had ik met dat gedicht van Freek de Jonge. Hoe hard komt daarin onze nihilistische manier van leven en denken en doen (en niet-doen) naar voren!

-Alles is gedaan - Niets helpt - Doe niets Als niets helpt... doe dan niets.

-Overall komt narigheid van - Nergens is vrede - Wees dan nergens

-Niemand heeft tijd - Niemand is gelukkig - Wees dan niemand

Deze woorden kunnen je ineens maken tot 'niets' en 'nergens' en 'niemand'. Of willen die woorden mij op een ander been zetten?!

Zo is het ook met die poëzie van Psalm 113, waar de dichter zijn unieke God met zijn unieke macht (letterlijk 'gewicht') niet in maar zelfs bóven de hemelen laat wonen. Deze macht-hebber-God gaat zelfs de hemelen te boven. Je wordt hier bijna op het verkeerde been gezet. Waardoor je je afvraagt: doet hij ook mee aan dat machtsdenken: 'Wie is de grootste God'? Wil hij dan ook de kampioen van alle goden zijn?

Precies in het midden van dit gedicht horen we dan ook deze -ik denk- retorische vraag:

Wie is als de ENE onze God,
Die zijn zetel zet in den hoge?

En dan is het antwoord niet: de aller- aller, allergrootste en de aller-, aller- allerhoogste

Maar dan is het antwoord:

**Die daar zo in de hoogte zit...
dat is die 'macht' die zich diep neerbuigt om te zien
in de hemelen en op de aarde... (die dus afdaalt)
om... om... om de geringe te doen opstaan uit het stof,
om de arme te verheffen uit de drek.**

Hij is daar, vertaalt Huub Oosterhuis, bij die mensen,
die vernederden opsjorren uit de modder,
en die verstotenen opsjorren uit het stof van de aarde
om hen te nodigen aan hun tafels.

De meest verheven regeerder is hij, is zij, die de verstotenen, de opgejaagden ziet en hen bij zich thuis uitnodigt.

De hoogste macht is daar waar men de mensen ziet die geen papieren hebben uit hun land van herkomst;
hen ziet en hun een dak boven het hoofd geeft.

De hoogste macht is daar waar men het ziet hoe kinderen worden doodgepest, omdat ze een andere
huidskleur hebben, en waar men voor hen opkomt.

Hemel én aarde. Dus ook nog een paar woordjes over de aarde. Al ging het daar in het voorgaande ook voortdurend over: over de hemel die er niet is voor zichzelf. Bijvoorbeeld om boven alles uit te steken. De hemel-god en dus ook de hemel-mensen zijn er voor de aarde, opdat die aarde goede aarde zal zijn: een plaats waar recht wordt gedaan en waar vrede wordt gesticht. Een aarde die bedoeld is om een paradijs te zijn. En die dat nog steeds niet is... De schrijver van het boek Openbaring bemoedigt allen die aan den lijve hebben ondervonden wat al die goden in hun hoge hemel (=al die Romeinse keizers) hebben uitgevreten en

hoe vernietigend de gevolgen daarvan overal op aarde zijn, ...hij bemoedigt al die wanhopigen met zijn visioen van een werkelijk nieuwe hemel en een werkelijk nieuwe aarde. 'ALLES NIEUW'. Hoe dan ook... het komt er van! Ik zie het voor me!

Daarom is het geen onzin om te blijven werken aan en te blijven geloven dat het kán en dat het zál. Al gaat het ook met kleine stapjes.

Daarom sluit ik af met het derde gedicht –van Ida Gerhardt, die ook de psalmen zo mooi heeft vertaald:

Dit is de eerste schuchtere groei,
Een zich ontplooien naar het licht
Eens is van liefde en geduld:
de tijd vervuld,
dan staat mijn stille tuin in bloei,
en elk aandachtig bloemgezicht
is toegericht
-naar U.

Woorden bij het breken en delen

Het brood dat wij gaan **eten**

betekent dat wij mogen willen leven

Het brood dat wij **breken**

betekent dat aan dat willen-leven geleden wordt, want

het brood dat wij **delen**

betekent dat wij niet willen-leven zonder de ander, wie dat ook is.

De wijn en de druivensap die wij **drinken**

betekent dat ons aller leven als doel heeft: blijdschap

De vrucht van de wijnstok

is de drank van het koningschap van de God-met-ons.

Die ons tot zijn en elkaars vriendinnen en vrienden maakt.